

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію Кузик Оксани Андріївни «Когнітивні та комунікативні особливості мовленнєвої агресії в політичному дискурсі (на матеріалі електронних видань США та Великої Британії)», подану на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.04 – германські мови

Сьогодні, коли інформаційні війни все більш ширяться світом, мова стає потужною зброєю, відтак, мова агресії набуває все більшої питомої ваги як чинник внутрішньополітичної та зовнішньополітичної боротьби. До того ж, зростає популярність нового типу комунікацій – комунікацій, опосередкованих інформаційними технологіями та здійснюваних із залученням електронних засобів. Звідси випливає висновок про вдалий вибір теми дисертації О.А. Кузик, присвяченої аналізу мовленнєвої агресії в політичному дискурсі на матеріалі електронних видань США та Великої Британії.

Актуальність проведеного дослідження обумовлена опертям на сучасні парадигми мовознавства – когнітивну та комунікативну, у світлі яких стає можливим обґрунтоване визначення вербальних одиниць як засобів мовленнєвої агресії та комплексне вивчення стратегій, тактик, засобів їх реалізації; впорядкування змістового наповнення агресивних мовленнєвих дій у вигляді фреймів, слотів, усієї палітри мовних засобів; урахування релевантних позалінгвальних чинників (національно-культурних, соціальних, індивідуальних та групових), виявлення параметрів ранжування мовленнєвої агресії за критеріями інтенсивності, способу подання, стилістичної позначеності тощо.

Робота є актуальною і в іншому – суспільно-політичному – аспекті, адже досвід найбільш розвинених демократичних країн може бути плідно використаний представниками вітчизняного політикума та ЗМІ в аспекті встановлення меж та визначення способів і засобів мовленнєвої агресії.

У дисертації чітко визначено об'єкт дослідження – мовленнєва агресія – та його предмет – її когнітивне підґрунтя і комунікативні характеристики.

Матеріал дослідження є сучасним, автентичним, достатньо репрезентативним за обсягом (2 500 дискурсивних фрагментів, де локалізована мовленнєва агресія), а також різноманітним: опрацьовано електронні видання різного політичного спрямування, публікації різної жанрової приналежності та

тематики. Слід звернути особливу увагу на те, що характеристики електронних явищ, котрі увійшли до джерельної бази дослідження, систематизовано в таблиці в додатку Б, що значно підвищує ступінь об'єктивності проведеного аналізу та достовірності отриманих висновків.

Мета роботи – дослідження феномену мовленнєвої агресії в політичному дискурсі електронних видань США та Великої Британії з позицій новітніх когнітивної та комунікативної парадигм – досягнута за рахунок послідовного вирішення усіх поставлених завдань (стор. 20–21) із використанням адекватних методів аналізу – загальнонаукових та власне лінгвістичних, останні охоплюють сучасні та традиційні.

Наукова новизна дослідження є безсумнівною, адже в дисертаційній роботі О.А. Кузик вперше у вітчизняній лінгвістиці вивчено феномен агресії у сукупності його когнітивних чинників, комунікативних цілей, використаних вербальних засобів. Також враховано жанрові й тематичні характеристики джерел, які містять зразки мовленнєвої агресії, їхню приналежність до британського/американського політичного дискурсу; запропоновано критерії ранжування та шкалу агресивності висловлення, за якими класифіковано опрацьовані дискурсивні фрагменти. Усі чинники наукової новизни стисло, логічно і послідовно викладено в положеннях, що винесено на захист.

У теоретичному аспекті робота розширює і поглиблює знання про феномен мовленнєвої агресії у сукупності його когнітивних, комунікативних і власне мовних складових та проектує отримані дані на вияви мовленнєвої агресії в політичному дискурсі, репрезентованому в електронних виданнях США та Великої Британії.

Цінність роботи в теоретичному аспекті визначена можливостями використання її результатів і висновків у курсах і спецкурсах з лексикології, теорії комунікації, теорії дискурсу, когнітивної лінгвістики, соціолінгвістики, лінгвокультурології, риторики та ін. З огляду на міждисциплінарний характер дослідження, отримані дані є також цікавими та корисними для фахівців у галузі політології та для представників ЗМІ.

Дисертація О.А. Кузик пройшла належну апробацію: обговорення на звітних наукових конференціях професорсько-викладацького складу ЛНУ імені

Івана Франка протягом восьми років (2010–2018) та на наукових конференціях, зокрема, шістьох міжнародних, у тому числі в країні Євросоюзу, та двох всеукраїнських. За темою дослідження надруковано одноосібні статті, 10 з яких у фахових вітчизняних виданнях, 2 – у міжнародних виданнях і 7 тез доповідей на наукових конференціях. Публікації мають значний обсяг – 6,1 авт. аркуші.

Структура роботи є правильною і логічною, вступ містить усі нормативно визначені компоненти; перший розділ присвячено критичному огляду теоретичних положень, що стосуються теми дослідження, та формулюванню власної дослідницької позиції; другий розділ містить виклад методологічних принципів, інструментальних положень та конкретних методів дослідження; у третьому розділі проаналізовано когнітивні, а в четвертому – комунікативні особливості мовленнєвої агресії в електронних виданнях США та Великої Британії; у загальних висновках подано основні результати проведеного дослідження та окреслено перспективи його подальшого розвитку.

На особливу увагу і схвальну оцінку заслуговують додатки, які охоплюють, окрім списку публікацій за темою дисертації, два рисунки, шість таблиць та п'ятнадцять діаграм, в яких графічно презентовано усі основні результати дослідження. Це демонструє здатність О.А. Кузик до аналітичного мислення, класифікації та систематизації теоретичного і практичного матеріалу, що вказує на високий науковий рівень і самостійність виконаної роботи.

Належний рівень фахової підготовки дисертантки засвідчений значним обсягом опрацьованих нею джерел – список наукової літератури охоплює 287 позицій, з яких 33 – іноземними мовами. Крім того, використано 21 лексикографічне та довідкове джерело.

Головним здобутком теоретичної частини роботи є визначення та теоретична ідентифікація досліджуваного феномену. Це завдання є доволі складним, адже чимало дослідників, послуговуючися даними психології (як, наприклад, К.Ф. Седов, концепція якого викладена на стор. 30–32), не зовсім вдало імплементують ці дані в площину мовознавчого аналізу. Проблеми виникають тоді, коли у фокус уваги висувається «вербальна агресія», тобто такі мовні/мовленнєві засоби, котрі стереотипно осмислюються представниками певної лінгвокультури як репрезентанти агресії. Проте, в реальних комунікаціях

такі засоби можуть набувати зовсім іншого (часом протилежного) функціонального навантаження, у той час як інші, «нейтральні» вербальні одиниці в певних контекстах стають виявами агресії, реалізують властиві їй функції. Правильне вирішення цього проблемного питання в дисертаційній роботі О.А. Кузик ґрунтується на пріоритеті когнітивних і комунікативних чинників, першочерговому аналізі контексту, а не (фрагменту) тексту, що дозволяє уникнути неоднозначності й необґрунтованості у визначенні виявів мовленнєвої агресії.

Вдалим є також обраний термін – «мовленнєва агресія», він, з одного боку, акцентує лінгвальну природу цього явища, а з іншого боку, не прив'язує його до суто мовних проявів.

Як результат, у роботі надано комплексне визначення мовленнєвої агресії як складного когнітивно-комунікативного феномена, суть якого вбачається в нерозривному поєднанні мисленнєвих і комунікативних чинників та їхнього вербального втілення в специфічних контекстах, що активує у свідомості суб'єктів взаємодії інвективні ментальні схеми і стереотипи та здійснює відповідний мовленнєвий вплив.

У другому – методологічному – розділі роботи подано роз'яснення щодо трактування усіх понять, необхідних для науково-практичного аналізу; описано розроблену дисертанткою дослідницьку модель, яка загалом охоплює чотири етапи; обґрунтовано доцільність використаних методів аналізу.

Ретельний аналіз матеріалу, проведений у третьому розділі дисертаційної роботи, дозволив надати вичерпний опис когнітивному простору імплементації мовленнєвої агресії в політичних текстах електронних видань США та Великої Британії.

Доведено, що в політичному дискурсі, втіленому в текстах електронних видань, має місце певна модифікація базових ідеологем у межах інвективних фреймів. Детально проаналізовано субфрейми «Тоталітаризм», «Тероризм», мегафрейм «СВІЙ :: ЧУЖИЙ» та їхні слоти; виявлено умови реалізації інвективного фрейму; встановлено перелік зовнішніх суб'єктів мовленнєвої агресії, що виконують ролі протагоніста та антагоніста; класифіковано прийоми,

на основі яких побудовано деструктивні висловлення (референція, каузальна дифамація).

Таким чином, схарактеризовано ментально-лінгвальний потенціал мовленнєвої агресії в політичних текстах електронних видань.

У фокусі аналізу, проведеного в четвертому розділі роботи, перебувають комунікативні характеристики виявів мовленнєвої агресії в політичному дискурсі США та Великої Британії, об'єктивованому текстами електронних видань.

До основних здобутків цієї частини роботи належить виявлення стратегій і тактик мовленнєвої агресії та встановлення їхньої продуктивності; з'ясування потенціалу та характеристик пріоритетних засобів реалізації мовленнєвої агресії; аналіз розгортання стратегій і тактик мовленнєвої агресії на різних структурних рівнях тексту; дослідження якісних та кількісних характеристик мовленнєвих ходів і прийомів, а також специфіки презентації пропозиційного змісту, за допомогою специфічних маркерів. До цього слід додати ще розробку шкали агресивності висловлення, що виконує в мовленні функцію агресії (§ 4.1.4).

Послідовне вирішення усіх поставлених завдань дозволило О.А. Кузик повною мірою досягти визначеної мети, надати комплексний опис явищу мовленнєвої агресії та дослідити її специфіку в політичних текстах електронних видань США та Великої Британії.

Матеріал роботи викладено логічно, послідовно, із дотриманням технічних і мовних норм, стандартів наукового стилю. Теоретичні положення підкріплено достатньою кількістю прикладів ілюстративного матеріалу.

Слід підкреслити, що робота О.А. Кузик містить виключно результати власного дослідження, усі думки інших авторів викладено із посиланнями на відповідні джерела.

Цілком очевидно, що поряд з усіма позитивними рисами дисертація О.А. Кузик, як будь-яке інше новітнє та самостійне дослідження, містить також деякі недоліки і проблемні моменти.

Переходячи до критичної частини, хочу, зокрема, вказати на таке:

1. У § 1.2.3. та у додатку А представлено стратегії мовленнєвої агресії – стратегії дискредитації, дифамації, дискримінації та маніпулювання. Ані цей перелік стратегій, ані співвіднесені з кожною з них тактики не викликають заперечень. Але залишається незрозумілим структура агресії як стратегічного наміру, втіленого в політичному дискурсі, зокрема в текстах електронних видань США та Великої Британії. У додатку К вищий по відношенню до названих стратегій щабель позначено «агресивні мовленнєві стратегії». Більш доцільним тут була б назва глобальної стратегії – стратегія агресії. Не зайвим було б і виокремлення не лише тактик, а й прийомів їхньої реалізації. Це дозволило б логічно вибудувати ієрархію: глобальна стратегія – мовленнєва стратегія – тактики – прийоми – засоби.

2. У § 2.1. йдеться про інвективний фрейм та його моделювання, але тут згадується також сценарій; у Р. 3 мова йде вже про сценарій. Звідси виникає питання, у чому вбачається різниця між такими структурами репрезентації знання, як фрейм і сценарій. На мій погляд, у роботі доцільніше вести мову про фрейм, оскільки, як про те свідчать діаграми В.2.1, В.2.2, В.2.3, виявлені та описані в дисертації структури вербалізованого знання не володіють ознакою континуальності, яка властива сценарію.

3. У структурному плані робота не позбавлена окремих вад: деякі параграфи (§ 2.1.3, §2.2.3) є надто короткими; назви § 2.1 та § 2.2 є не зовсім вдалим в аспекті формулювання: тут варто було б поміняти місцями позначення загального і конкретного (варто було б сформулювати «Вияви мовленнєвої агресії у світлі когнітивної/комунікативної парадигми»). У роботі використано доволі багато скорочень, деякі з них не є часто вживаними, отже їх можна було уникнути. Крім того, небажаним є використання скорочень у вступі, висновках до розділів та загальних висновках.

4. У роботі також помічені окремі термінологічні неточності, приміром на стор. 82 вжито термін «*локальний прийом*», який є тавтологічним; не зрозуміло, що мається на увазі під терміном «*прагматичні пресупозиції*» (стор. 57) та що означає вислів «*пропозиція маркує тему*» (стор. 89). Подекуди (стор. 26, 44 та ін.) не розрізняються *поняття* і *термін*. Окремі технічні та мовні помилки наявні на стор. 59, 60, 63, 67, 71, 82, 83, 137, 146, 151, 157, 172, 199.

Висловлені зауваження мають частковий та/або рекомендаційний характер, вони не зачіпають основного концептуального змісту роботи і не знижують її загальної високої оцінки.

Публікації за темою дисертації достатньо повно висвітлюють її основні положення; зміст автореферату ідентичний змісту дисертаційної роботи.

На підставі ознайомлення з текстом дисертації, авторефератом та публікаціями за темою рецензованої роботи вважаю, що робота Кузик Оксани Андріївни «Когнітивні та комунікативні особливості мовленнєвої агресії в політичному дискурсі (на матеріалі електронних видань США та Великої Британії)» є завершеним науковим дослідженням, яке відповідає вимогам п. 11, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженому постановою КМУ №567 від 24.07.2013 зі змінами, внесеними згідно з Постановами КМУ №656 від 19.08.2015 та №1159 від 30.12.2015, а його автор заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.04 – германські мови.

Офіційний опонент –
доктор філологічних наук, доцент,
професор кафедри перекладознавства
імені Миколи Лукаша
Харківського національного
університету імені В. Н. Каразіна

I. С. Фролова
I. С. Фролова

Підпис *I. С. Фролова*
ЗАСВІДЧУЮ
Учений секретар Харківського національного
університету імені В.Н.Каразіна

